

שרית שוסהיים

בשביל המהותיות

תפיסת האדם בהגותו ובמשנתו החינוכית של יוסף שכטר

אִתְּרָא

הסדרה לפילוסופיה יהודית

עורך הסדרה:
פרופ' אבי אלקיים

חברי המערכת:
פרופ' זאב הרוי
פרופ' חנוך בן־פזי

שרית שוסהיים

בשביל המהותיות

תפיסת האדם בהגותו ובמשנתו החינוכית
של יוסף שכטר

הוצאת אֶדְרָא

Sarit Schussheim

The Path to Authenticity

The perception of humanity in the thought and teachings
of Josef Schächter

עריכת הספר: **עמיחי ברהולץ**
עריכה לשונית: **אילנה שמיר**

עיצוב העטיפה: **אבי אלקיים**

מסת"ב: 978-965-7773-66-6 ISBN:

© כל הזכויות שמורות להוצאת אִדְרָא, תל אביב

אין לשכפל, להעתיק, לצלם, להקליט, לאחסן במאגר מידע,
לשדר או לקלוט בכל דרך או בכל אמצעי – אלקטרוני,
אופטי, מכני או אחר – כל חלק שהוא מהחומר שבספר זה.
שימוש מסחרי מכל סוג שהוא בחומר הכלול בספר זה אסור בהחלט,
אלא ברשות מפורשת מאת בית ההוצאה לאור שתניתן מראש ובכתב.

נדפס בישראל תשפ"ד – 2024

© Copyright 2024 by Idra Publishing

Idra Press <IdraPublisher@gmail.com>

<http://idra.org.il/>

סידור, עימוד, לוחות והדפסה: **א. אורן הפקות דפוס בע"מ**, שד' רוטשילד 109, תל אביב

תוכן עניינים

7	פתח דבר מאת חנוך בן-פזי: משבר האדם על פי שכטר – עת מלחמה...
15	הקדמה.....
25	שלמי תודה.....
27	פרק ראשון: מצב האדם לנוכח המודרניות.....
27	משבר וניכור באירופה – שורשי חוייתו הקיומית של שכטר.....
28	החוג הווינאי ועזיבתו – שכטר מחפש את דרכו.....
31	שכטר בישראל – מרסין בובר כמורה דרך.....
33	יחסו של שכטר להגות האקזיסטנציאליסטית.....
34	ההגות האקזיסטנציאליסטית – מקורות השראה וביקורת.....
42	המודרניות, משבר המדע וקריסת האידאולוגיות.....
55	משבר הדת של האדם המודרני.....
61	המשבר כנקודת מוצא למפנה – האינטואיציה של שכטר.....
68	פרק שני: מוות רוחני וחיים משמעותיים.....
69	המוות בהגות האקזיסטנציאליסטית.....
72	שכטר מול פרויד – על מוות פיזי ומוות רוחני.....
	האם אפשר להתגבר על המוות? – תשובת היהדות
74	ותרבויות אחרות.....
78	המוות הרוחני והחיפוש אחר משמעות.....
86	מוות רוחני של היחיד.....
90	מדע, לימוד ואכילה כגורמי סיכון רוחני.....
92	חברה בריאה וחברה חולה.....
95	העדה, היחיד והמוות הרוחני – סיכוי וסיכון.....
99	היקף ופנים: כל מסגרת חייבת מהות.....
110	מוות רוחני כפוטנציאל לחיים אמיתיים.....

פרק שלישי: המהותיות: בין האתי לדתי	126
בעקבות האינטואיציה של שכטר	126
בין האתי לדתי: המהותי	127
שני מישורי הקיום	130
לידתו של מושג	131
מהותיות כקיום – האם תיתכן מהות סובייקטיבית?	138
מהותיות כשפה דתית "שותקת"	142
מהותיות: בין בובר לשכטר	150
מאפייני המהותיות	153
האלוהי שבאדם – אימננטי או טרנסצנדנטי?	158
היחס לדת ולמצוות מעשיות	160
האותנטיות בהגות האקזיסטנציאליסטית ואצל שכטר	162
היחס למצוות המעשיות	176
מקורות ההשראה ליהדות העתיד – תורת החסידות אצל שכטר ...	181
שני מישורי קיום – מהותי ושאינו מהותי	183
מהותיות כנוגעת לכל היבטי הקיום	187
סיכום: המהותיות כיסוד מארגן	192
 פרק רביעי: חינוך למהותיות	194
פילוסוף או מחנך?	194
נחיצות החינוך למהותיות	196
מהותיות בחינוך	205
עקרונות מרכזיים בחינוך למהותיות	227
חינוך אקזיסטנציאליסטי-דתי – מהאותנטי לאלוהי	265
 אחרית דבר מאת רון מרגולין: יוסף שכטר והאדם המהותי	267
רשימת המקורות וקיצוריהם	277
כתביו של יוסף שכטר	277
רשימת ספרות	281
מפתח העניינים	299
מפתח השמות	304

משבר האדם על פי שכטר – עת מלחמה

על החובה לשוב אל מהות האדם –
קול קורא בעקבות השבעה באוקטובר

חנוך בן-פזי

מסע מחקרי הוא אחד מן הדברים המפתיעים ביותר שיכול אדם לבקש. חוקרת יוצאת לדרך במטרה להגיע ליעד מסוים; היא מבקשת להנהיר רעיון או להוכיח אותו. אך תוך כדי המחקר הולך ומתברר לה, כי מטרת המחקר שלה שונה מעט או הרבה ממה שתכננה מראש. היא משנה את הנתיב וממשיכה לקדם את המחקר, ולעתים במבט לאחור היא מופתעת לגלות לאן הובילה אותה הדרך. יש מחקרים שמתחילת הדרך ברורה חשיבותם התרבותית והחברתית; יש מחקרים וספרים שחשיבותם מתגלה תוך כדי תנועה, ויש ספרים שחשיבותם מתגלה לאחר שפורסמו.

ספרה של שרית שוסהיים, החושף את יסודות העומק של משנתו של יוסף שכטר, זכה וממש רגע לפני הדפסתו נתברר הצורך הגדול ב"קול קורא" החשוב כל כך שבו. ידענו כי החברה הישראלית מצויה במשבר חברתי ולאומי, אלא שאז הגיע "השבעה באוקטובר" והבנו את המשבר ההומניסטי שבו האנושות נתונה, ועתה אנו מחפשים יסוד של תקווה בעולם. קולה של שרית שוסהיים, המהדהד את רעיונותיו של יוסף שכטר במבט פילוסופי, מפנה את תשומת הלב לחשיבות השיבה אל המהותיות. יוסף שכטר הוא אחד מן ההוגים של צמיחה מתוך משבר, של התפתחות מתוך קושי, של האמונה בכוחו של האדם למצוא את דרכו דווקא כשהוא מצליח לצאת משגרת הקיום ולפגוש את היסודות העמוקים ביותר של נפשו. הקול הקורא של שכטר לעבר המהותיות הוא קול קורא למסע רוחני ופנימי עמוק, שחשוב שיישמע בכל עת, אך בעת הזאת

חשיבותו רבה כפל כפליים. זוהי קריאה להעמיק בחקר המשבר שאנו נתונים בו, קריאה להבין את המסע אל פנים הנפש שבו עלינו לחפש את דרכנו. קריאה להבין מחדש את המציאות שסביבנו דרך השיבה אל המהות האנושית של האדם.

"השבעה באוקטובר": משבר שנולד מתוך משבר

שנת 2023 הייתה מן השנים הקשות שידעה החברה הישראלית. אמונות היסוד, תשתית הזהות של החברה הישראלית הפכו לזירת מאבקים בכיכר העיר. שנים של משבר פוליטי ומערכות בחירות הפכו את המערכת הפוליטית לזירת אגרופ, וכתוצאה מכך האמון האזרחי במנהיגות הידרדר לשפל חסר תקדים. מאבקים על מבנה מערכת המשפט חשפו את החברה כולה למתחים הפנימיים העומדים לקרוע אותה, וחשבונו אישיים ומגזריים מן העבר הרחוק והקרוב הפכו למחאות. עקרונות היסוד בדבר שוויון והוגנות והסטטוס קוו של הזהות היהודית – הועמדו למבחן עד שלא היה בטוח מה מעקרונות היסוד של החברה הישראלית ישרוד בסוף השנה. קשה היה למצוא אבן אחת מאבני התשתית שעליהן בנויה מדינת ישראל שלא נגעו בה ולא הזיזו אותה. הסכנה למלחמת אחים הפכה לממשית.

ואז הגיע השבעה באוקטובר.

בבוקר שמחת תורה של השבעה באוקטובר היה ברור שלמרות שהיינו מוכנים למשבר, ושאולי רצינו במשבר שיוכל להביא לתיקון – דבר לא הכין אותנו ליום הנורא הזה. הושלכנו ברגע אחד למציאות אכזרית וקשה, למראות שלא העלינו על דעתנו שנראה, לסיפורים שיש בהם הד וזיכרון לימי השואה – סיפורי זוועה שלא ניתן להעלותם על הכתב. בבוקר זה נראה היה כי מדינת ישראל מצויה בתהליך התפרקות מהיר ובחוסר תפקוד ביטחוני ואזרחי. ובתוך תחושת ההפקרה של יישובי עוטף עזה – הקיבוצים המושבים ועיירות הפיתוח שבאזור – בתוך תחושת האובדן והפוגרום של אנשים ונשים ילדים וילדות, בתוך תחושת ההתפרקות של המדינה מנכסיה – התגלו כוחות חיים מרגשים ומעוררי השראה. תושבים שהחלו להתארגן ויצאו להילחם על הבית; אנשים ששמעו את החדשות התארגנו ויצאו לחלץ את אחיותיהם ואחיהם הנתונים תחת אש המחבלים. שמאלנים וימניים, דתיים וחילוניים, יהודים וערבים הצטרפו אלה לאלה כדי לנסות להציל את מי שאפשר, תוך שהם מסכנים את נפשותיהם, וחלקם אף שילמו בחייהם על מעשי גבורתם. תוך ימים ספורים החברה הישראלית גייסה את עצמה למען אחרים. פינוי היישובים שבסכנה

לבתי מלון ולבתי אירוח נעשה תוך הכנסת אורחים מדהימה ומרגשת. מתוך המשבר הגדול נולדה גם רוח גדולה.

בצד זעקות השבר והכאב, בצד האבל הכבד מנשוא, בצד הדאגה הבלתי נסבלת לאותם שנחטפו לעזה ובהם ילדים, נשים וקשישים, התגלו כוחות של רוח לחימה המפעמת בצבא ורוח התנדבות הנושבת בקרב האזרחים. החשש שמא ימי השבר והמלחמה יהפכו לימים של חורבן התחלף בתקווה שנדע לצאת מן המשבר מחוזקים יותר, מחויבים יותר וטובים יותר.

השבעה באוקטובר, כך אני מאמין, ייזכר כאירוע בתולדות האנושות כולה; לא רק שבר ואסון שעבר על החברה הישראלית, אלא משבר שהיכה בלב האנושיות ובכללי המותר והאסור בכל חברה אנושית באשר היא. העולם יידרש להבין את האתגרים שהוצבו בפניו ביום הנורא הזה; האנושות תידרש לתת מענה מוסרי ואולי חוקי לאירועים המפלצתיים שהתרחשו. אכן, היו מנהיגים בעולם המערבי שהבינו תוך שעות ספורות כי מדובר באירוע בקנה מידה בינלאומי; ג'ו ביידן, שהתייצב בפני החברה הישראלית ובפני העולם כולו, הצהיר על מחויבותו להיאבק ברוע ולהילחם למען הטוב. אך לצערנו לא כולם; כמה מאנשי הרוח הבולטים בעולם המערבי נכשלו כישלון חרוץ בהבנת האירועים, ואני בטוח שהם עוד יידרשו להכות על חטא.

אנו נזכור ככל הנראה את אירועי השבעה באוקטובר כנקודת השבר הקשה ביותר בתולדות מדינת ישראל, שכל המשברים שקדמו לו – המשבר הפוליטי, המשבר הדתי, המשבר המשפטי – הפכו לתמרורי אזהרה ולמבשרים שהדרך מובילה אל עבר תהום.

בעת הזו נשמע קולו של יוסף שכטר, שמבין את עומק הקושי הקיומי בזמן משבר אך מאמין – ומכוון גם אותנו להאמין – כי משבר הוא הזדמנות לצמיחה אם נדע להפנות את המשאבים של ההתמודדות פנימה.

משבר האדם

"אנו עומדים עתה בפני המשבר הגדול שידע האדם מעודו", כך ניסח מרטין בובר את האופן שבו עומדת האנושות בפני משבר ההומניזם, משבר הקולוניאליזם, משבר הרוחניות.

הגותו של יוסף שכטר הייתה כמים חיים לתלמידיו ותלמידותיו וכמתווה דרך חיים. מה היה בהגותו שכה קסם לרבים ושינה את חייהם? האם יש בדבריו בשורה בעת הזאת?

במובנים רבים אנו נמצאים במשבר שמרטין בובר חזה לאנושות; אנו פוגשים ממדים רבים והיבטים שונים שלא לשערנו, כמו למשל משבר ביחסי של האדם עם הטבע. הן כל מה שידענו על הניכור של האדם מן הטבע מתגמד לנוכח הטבע עצמו: ההתחממות הגלובלית, צמצום המשאבים, וכמעט כל מה שקשור במילה "קיימות" – אלה אתגרים ששכטר הצביע עליהם לא ידע לתארם. "משבר האדם" היה האופן שבו הבין שכטר את שורשי יצירתו: את ההתמודדות הקיומית עם משבר ההומניזם, משבר המוסר, משבר הזהות היהודית, משבר האמונה. את כל אלה תרגם שכטר למסע חיפוש מעמיק אחר מהות האדם, או כפי ששרית מיטיבה לנסח – "בשביל המהותיות".

כתיבתו של שכטר כובשת את הלב. הוא מתבונן פנימה אל תוך נפשו ובו בזמן מזמין את התלמידות והתלמידים שלו, את הקוראות והקוראים, לעיין בנפשם פנימה. שפתו רכה, כשל מורה נעים הליכות, אך האיום המשברי מרחף מעל כל מילה ומילה. התביעה לחיפוש אחר הרוחניות כמענה למשבר הזהות נמצאת שם וקוראת לנו.

יכולת הניתוח של שכטר הביאה אותו להתבונן באירועים של משברים היסטוריים ופוליטיים במשקפת רחבה. מבטו אל אירועי השעה הוא תמיד מנקודת מבט של הנצח והאל-זמני. לדידו רגעי משבר הם רגעים של הזדמנות. על כן אין לפחד ממשברים, יש להיעזר בהם, ולפעמים אפילו ליצור אותם במכוון. שכטר קורא את המציאות בעיניים של הרוחני והנפשי. הוא נותן לתודעה להקשיב לעצמה, לתרגילים של יוגה ומדיטציה את איכויותיהם, כדי שנוכל לשוב ולמצוא את דרכנו אל המהותיות שבתוכנו.

תפיסה מחדש של העולם הדתי

פרק מרתק בעולמו של שכטר הוא האופן שבו הוא מבין את העולם הדתי, מפרש את העולם ההלכתי, ומציע דרך מורכבת שפונה אל על כדי לפנות פנימה. לא כאן המקום להאריך כאן בדיון החשוב אודות היחס בין האתי והדתי, שבו ממשיך שכטר את הפילוסופיה של קירקגור ומתרגם אותה לקונטקסט יהודי ולהקשר עכשווי. שכטר מתבונן באופן מרענן בעולם הדתי מתוך הבנה שיש לראות את הדתיות כהמשך של המהותיות, ואת הסכנה שהדת והמצוות יישארו ריקים מתוכן בשל העדר פנייה אל מהותו של האדם. כך למשל הוא מנתח את רעיון את האופן שבו מצוות השבת ודרך שמירת השבת ההלכתית מכוננת לרעיון של התפייסות בין האדם ובין הטבע. ויחד עם זאת הוא מעז לטעון, כי יש סכנה של

ממש שהעיסוק במצוות יאבד את תוכנה העמוק של השבת. האפשרות לבנות עולם דתי ממשי מבוססת לדידו על היכולת של האדם להפנות את עצמו אל פנימיותו, לחפש אחר מהותו, וממנה לשוב לעולם הדתי ההלכתי.

אכן, זוהי פרשנות מעניינת ומסקרנת של דת בכלל ושל היהדות בפרט, של החוק ההלכתי ושל הטקסטים הדתיים. אך מעבר לכך, זוהי פרשנות שפותחת שער למשמעות רחבה ומכילה יותר של דת ודתיות. היא מפקיעה את העולם הדתי משומרי ההלכה ומציעה משמעות מהותית של דת לאנשים מחפשים דרך ומבקשים אלוהים ורוח. במובן זה, הפרשנות של הדת, על פי שכטר, מזמינה לקריאה מחדש של המקרא, של חז"ל ושל המסורת היהודית באופן שמאפשר שיח מעמיק של התרבות היהודית, שיכולה להיות פתוחה לגוונים רבים של החברה הישראלית. אפשר להעז ולומר, כי פרשנותו יוצרת את הבסיס המשותף של הדת לא על המכנה המשותף הנמוך ביותר, אלא על המכנה המשותף העמוק ביותר: השורש המהותי של האדם, האלוהות שבתוכו.

המשבר הדתי, כמו המשבר החילוני וכמו המשבר ההומניסטי, אינם אלא הזמנה למסע פנימה, הזמנה לפיתוח המודעות ולגישה אל המהות האלוהית שבאדם.

הפנייה אל העולם הפנימי – אל המהותיות

בהיותו מודע לכוחו של משבר, ממליץ שכטר על יצירת זעזוע מכון אצל התלמיד או החניך. זוהי אולי אחת הפעולות המפתיעות ביותר שעליהן ממליץ שכטר המחנך: המחשבה שבכדי לכוון את החניך לחפש אחר משמעות בחייו, לבחור להכריע לטובת הרוח או הנפש, יש לגרום לו למשבר מכון שיטלטל אותו מן האפשרות של חיים חסרי משמעות.

יהיו רבים שירימו גבה אל מול הבחירה המודעת הזאת, שכן היא נראית מסוכנת וסופה אינו ברור: האם נדע להציץ אל התהום בלי ליפול לתוכו, האם נדע ללכת על הסף ולהישמר, האם נדע לקפוץ למים העמוקים מבלי לטבוע ולמצוא את הדרך לצאת מן המערבולת? ובכל זאת ראוי לתת לקולו האמין של שכטר להישמע ברבים, חשוב שנהיה מסוגלים להקשיב לקולו. שכטר, כפי שמיטיבה שרית שוסהיים להראות, מזמין אותנו לעבור בנתיב המסוכן של מוות רוחני כדי שנוכל לשוב אל החיים בכוחות עוצמתיים. שכטר איננו נבהל מהמשברים; הוא מכון את האדם ואת החברה לימים של משבר, לחוויות של משבר, שיהפכו אצלו לאירועים מכוננים של שינוי תודעתי ואנושי.

עיון ברשימת הפרסומים שהשאיר אחריו יוסף שכטר, מלמד על רוח הדעת, היקף היריעה ועומק ההתבוננות של המחנך וההוגה. הוא מפגיש אותנו עם הבנה מעמיקה של אתגרי הקיום בהווה – אתגרי הטבע, אתגרי הקיימות, אתגרי הטכנולוגיה. הוא מפגיש אותנו עם מודעות יוצאת דופן לשינויים שעבר העם היהודי במאה העשרים ועם המשמעויות הרוחניות של המפעל הציוני. הוא מפגיש אותנו עם הצורך העמוק להתחדשות יהודית דתית ואמונית תוך הזמנה לקרוא מחדש את הספרות היהודית הקלאסית. הוא מפגיש אותנו עם הצורך העמוק שלנו כבני אדם לחפש את המהותיות האנושית המסתתרת לא במסע אל החיצוני אלא דווקא במסע אל הפנימי.

עיונה המחקרי של שרית שוסהיים במשנתו של יוסף שכטר, מוביל אותה לאחד מן האתגרים החשובים ביותר של החברה הישראלית: מערכת החינוך. המחברת מזמינה את הקוראים להיות שותפים להנחת הרעיונות השכטריים בחברה הישראלית כיום. היא רואה במשנתו הזדמנות להתגבר על השסעים והקרעים בין קבוצות שונות בחברה, היא מצליחה לזהות את המשותף שמעבר למבדיל, משום שהוא עמוק יותר ותובעני יותר. בתביעתה של שוסהיים מן המחנכים והמחנכות להיות שותפים למפעל שיש בו משבר ויש בו הבטחה – יש התבוננות במציאות ואמונה בפנימיותו של הקיום. המפעל של שכטר כולל הבנה שאת המענה לשאלות האקזיסטנציאליות ולאתגרים החברתיים שלנו, יש לחפש דרך האלוהי שבאדם. כמדריך למשתמש היא מציעה דרכים חדשות ללימוד תנ"ך וספרות בבתי הספר, שיאפשרו לחניך או לחניכה חיפוש אחר העצמי שלהם, עמוק יותר ממה שידעו.

לקרוא את שכטר בעת הזאת

הימים אלה, ימי משבר ומלחמה, ימי השבעה באוקטובר ומוראותיו, מזמינים הקשבה מחודשת למשנתו של שכטר ולמחקר שלפנינו. הם מאפשרים להתבונן בעין פקוחה אל תהומות המשבר ולקוות שניתן להתאושש מן המשבר ולצמוח ממנו. הזמנה זו של שכטר דורשת אומץ תודעתי ותעוזה רוחנית, שכן שכטר של שוסהיים הוא אדם שרואה במשברים ההיסטוריים, הפוליטיים והטכנולוגיים, את משברי הזהות העמוקים ביותר של הנפש והתודעה. החשש הקיומי בשל השבעה באוקטובר והמלחמה שבעקבותיו שיש בהם סכנה ביטחונית ממשית, חשש לאובדן הבית ותחושת הביתיות, דאגות לאלו שאיבדו את חירותם ועוד – המענה לכל אלה לדידו של שכטר אינו מצוי בחוץ אלא דווקא בפנים, לא

במסע מוסדי וארגוני אלא במסע הפנימי והרוחני. אני חושב שההזמנה של שכטר היא להתבונן במבט אחר על משמעותו של המשבר ועל האופן שבו עלינו להתמודד עמו.

הספר שלפנינו הוא אפוא הזמנה ללימוד משנה פילוסופית קיומית ותפיסה חינוכית מרתקת, ובו בזמן קול קורא להתמודדות עמוקה עם אתגרי השעה והימים שעוד נכוננו לנו. ספר זה הוא בבחינת מפתח להתבוננות מחדש במשנתו של אחד מן ההוגים המקוריים, המרתקים והמאתגרים ביותר שפעלו בארץ במאה העשרים. ספרה של שוסהיים שופך אור גם על המעגלים החברתיים והרוחניים שהושפעו מאישיותו ומהוראתו של שכטר וזכו לכינוי "שכטריסטים". ספרה של שרית שוסהיים הוא גם הזמנה למסע בעקבות רוחניות חדשה, בעקבות עולמות הרוח שבמזרח או מבקשי האלוהים שבמערב. ספר זה הוא קול קורא חינוכי למה שחשוב באמת בשדה החינוך: שביל המהותיות.

הקדמה

היכרותי הראשונה עם יוסף שכטר התרחשה באחר צהריים קיצי בחנות ספרי יד שנייה בירושלים, בה נקרה לידי ספרו "רוח ונפש". לאחר עלעול קל החלטתי שהוא ממשיך איתי מכאן. זכורה לי עד עתה תחושת הפליאה, כיצד גאתה בי לרגע נשימה עמוקה. חשבתי לי – מהי השפה הזו שמדייקת בי תחושות מטושטשות, עמומות, מעירה בי תודעה בהירה של קיום ומתכנסת סביב מקום נסתר וחי שלא ידעתי שמצוי בקרבי? מילים ורעיונות התרקמו והאירו אליי מתוך הספר הקטן והישן. עם זאת, צצו בי גם קולות ציניים, מקררים, ספקניים. אני זוכרת שהבחנתי בהם, אך התעקשתי לחוות את תחושת הנוכחות החזקה, שהופיעה לה כך בהפתעה, באמצע היום. ייתכן שבאותם רגעים ממש נטמן הזרע לספר זה. בשנות כתיבתי על שכטר חקרתי את ההגות על פי טיבה של כתיבה אקדמית, שהניתוח והביקורת שבה הם שומרי סף הכרחיים ורצויים, אך רישומו של אותו מפגש בראשיתי עם שכטר נצור בי.

יוסף שכטר (1901-1994) הוא מן הדמויות המרתקות שפעלו בארץ בעשורים הראשונים לקיום המדינה. שכטר חיפש מענה ממשי למשבר המודרניות שהותיר את האדם בודד, מנוכר ורחוק מהאל, מחברת בני האדם, מהטבע ומעצמו. בבסיסה של ההגות השכטרית עומדת קריאה להתכוונות מודעת אל מה שמעבר לקיום היומיומי וחיפוש אחר מישור גבוה בכל מצבי הקיום. הגות זו מציבה שפה חדשה, מסקרנת ומעוררת לקיום אנושי שיש בו חיפוש אחר דתיות פנימית ושאיפה לביטוי הייחודיות של האדם ולא־ימוץ דרך חיים השואפת לנשגב ולנעלה שבקיום. מעיון מעמיק בכתביו ומשיחות עם תלמידיו מצטיירת הגות ישראלית פורצת דרך, ומחקרים קודמים על אודותיו מצביעים על הוגה שראה למרחוק והקדים את זמנו. כתביו כוללים כ־500 כותרים של מאמרים וספרים העוסקים בפילוסופיה יהודית וכללית, הגות דתית, חינוך, תנ"ך, ספרות חז"ל, חסידות, ספרות עולם, תורות מן המזרח הרחוק ועוד. למרות העושר ההגותי הזה, משנתו חדרה להוויה היהודית הישראלית רק בעשורים האחרונים, אולי כי הייתה צעד מוקדם וראשוני למה שטרם הבשיל מסביב.

בתקופת כתיבת עבודת הדוקטור שהפכה לספר זה, שהיתי פרקי זמן בודפת, מקום ההשתקעות הראשוני של תלמידיו של שכטר בשנות השישים. שכרתי חדר בקצה היישוב מול הנוף הפתוח. ביקשתי להתקרב לפיסת החיים המסתורית שבגוש משגב. למרות שבאתי עד לשם כדי להיות לבדי ולעסוק במחקרי העיוני, נדמה שנפשי ביקשה להחיות את התקופה הייחודית ההיא, ומצאתי את עצמי חומקת בערבים השקטים לביתה של רותי אבידור, מוותיקות יודפת, ושומעת על חוויותיה מאותה תקופה. רותי דאגה באופן הייחודי לה לזמן מפגשים עם חברים ותיקים שידעו לספר לי על הגרעין שהקים את יודפת ועל מקומו של שכטר בחייהם. אלה תיארו באופן חווייתי ממרחק עשרות שנים את מפגשי הלימוד עם שכטר ואת העוצמות שתורתו עוררה בהם. איתן ורדי, גנן חלילים, פתח בפני את חדר המוזיקה, המשמש גם כארכיון צנוע לכתבי שכטר. שם, בתיקיות קרטון חומות ישנות, מקופלים מאמרים וכתבים מקוריים של שכטר בכתב ידו המרשים בשלל נושאים, והתכתבויות בינו לחברי יודפת שיש בהן ניסיון קשוב ויומיומי לבנות חי קהילה המכוונים להעמקת משמעות וקיום פנימי וערכי בכל אורחות החיים. בביקוריי אלה נוצרו מספר מפגשי קריאה ולימוד מרחיבי דעת, ששולבו בשיתוף זיכרונות וברישיומי חיים שהותירו בי רושם עז. מפגשים אלה עזרו לי לגעת בעוד רובד שחלקו מילולי וחלקו מעבר לכך.

שכטר נולד בד' בתשרי תרס"ב, 16.9.1901, בבית חסידי-למדני וציוני בקודרינצה שבגליציה המזרחית, שהייתה בשליטת המונרכיה האוסטרו-הונגרית. לאביו, שהיה מבית חסידי והתאפיין בפתיחות ובסובלנות כלפי זרמים שונים ביהדות, הייתה השפעה מכרעת על חייו ועל דרכו האמונית. בצעירותו נודע שכטר כעילוי וכאוטודידקט, והיה בקיא בחוכמה יהודית וכללית. בתחילת שנות העשרים לחייו הוא הגיע לווינה, ובשנת 1926, בהיותו בן 25, הוסמך לדיינות על ידי הרב ירוחם פישל אראק. שכטר לימד בבית המדרש למורים בניהולו של צבי פרץ חיות (ה"פדגוגיון"), ובה בעת למד פילוסופיה ולוגיקה. בשנת 1931 הוא הוסמך כדוקטור לפילוסופיה. בעת לימודיו הוא הפך לתלמידו הקרוב ולעוזרו של פרופ' מוריץ שליך, שעמד בראש פורום שנקרא "החוג הווינאי" (der Wiener Kreis). היה זה כינויה של קבוצת פילוסופים, רובם יהודים, שהתכנסו יחד בווינה החל משנת 1928 ודנו בבעיות פילוסופיות בגישת הפוזיטיביזם הלוגי. לפי אנשי החוג, רק משפט אשר ניתן לאימות באופן מדעי הוא בעל משמעות. שכטר, שנימנה עם חברי החוג, טען בניגוד לחלק ניכר מחבריו, כי גם לשפה שאינה מתארת את המציאות באופן מדעי יש חשיבות ומשמעות. שכטר ערער על בלעדיותה של החשיבה המדעית, ושאף לתפיסת עולם שיש בה סינתזה ואינטגרציה

בין חלקי התודעה, בין הרציונלי והלוגי לבין הנפשי והרוחני. כזו המסוגלת להכיל משפטים מדעיים בצד משפטים מוסריים ודתיים, ולהכיר בקיומם שווה הערך של הממדים האקזיסטנציאליים שבחיים, של השאיפה למשמעות קיומית ולדתיות פנימית ואינטואיטיבית באדם, אף שכאמור על פי דרישות החוג הווינאי אין לעסוק בהם כי הם לא ניתנים לביטוי באופן פוזיטיבי. שכטר עזב את החוג והחל בניסיון מתמשך להצביע לעבר קיומה של שכבת מציאות נוספת, שהיא מעל המילולי, ושהמסתורין שבה מוצב כחלק ממשי ומהותי של הקיום האנושי. הוא סבר שאת ההיבטים האלוהיים שבחיים יש לבאר ולומר. הניסיון להצביע על המתרחש בנפש כרוך בקושי רב, וגזירה עליו שיחטיא את ההגדרה ההולמת, ועם זאת הוא שב ומנסה לבטא את אותה שפה שתוקה, שתביא ליתר מודעות ולחזיון העצמות הפנימית שבאדם.

ביוני 1938, חודשים אחדים לאחר סיפוחה של אוסטריה לרייך הגרמני, עלה שכטר לארץ ישראל. עד מהרה הוא קבע את מושבו בחיפה, שם היה למחנך בבית הספר הריאלי העברי. לימים מונה למפקח חינוכי, והיה שותף עיקרי בהקמת הסמינר למורים ולגננות א"ד גורדון (כיום המכללה האקדמית גורדון לחינוך). שכטר קבע את דפוסי ההכשרה בסמינר ואת התכנים הלימודיים, ולאורך השנים נשא בתפקידים ממלכתיים והיה חבר בוועדות שונות של חינוך, ספרות ותרבות. בהיותו מחנך ב"ריאלי", התקבצה סביבו קבוצת תלמידים לשיחות ולחוגים בנושאי ערכי האדם והיהדות. גישתו החינוכית ומשנתו הייחודית השפיעו עמוקות על קבוצה זו, שכונתה – "שכטריסטים". בניסיון להגשים באורח חייהם את רעיונותיו הפכו חלק מתלמידיו לגרעין התיישבותי, גרעין יובל, ובתמיכת קרן קיימת לישראל הקימו בשנת 1959 את היישוב יודפת שבגליל. שכטר לא עבר לחיות במקום, אך היה מגיע לעיתים לביקורים ולהתארח בחגים. עם פרישתו לגמלאות הוא התמסר ביתר שאת לכתיבת מאמריו וספריו ולשמירת הקשר עם קוראיו ותלמידיו. גם בערוב ימיו מצאו בו צעירים מחפשי דרך ורוח כתובת, והיו באים להיוועץ בו. שכטר נפטר בשיבה טובה בחול המועד פסח תשנ"ד (30.3.1994) ונקבר ביודפת.

הגותו של שכטר נחקרה עד כה מזוויות שונות. חלוץ המחקר על יוסף שכטר הוא תלמידו, פרופ' ישעיהו תדמור. עבודתו פורשת באופן מעמיק ובהיר את הגותו ואת תרומתו של שכטר לחינוך האקזיסטנציאליסטי-דתי בישראל. ד"ר אשר שכטר, נכדו של יוסף שכטר, בחן את הגותו הארץ ישראלית המוקדמת ואת התעצבותה בשנים אלה, ואף את גישתו התאולוגית. חוקר הדתות ומחשבת ישראל פרופ' רון מרגולין ראה בהגותו מקור פורץ דרך להתחדשות ולהשראה

הדתית של בני דורו, שבאה לידי ביטוי בהפניית יחידים וקבוצות לעסוק בטכניקות גופניות מן המזרח, כמו יוגה ושיטות תנועה שיש בהן קריאה להגברת הקשב לגוף, ובחיפוש דרכים להענקת משמעות רוחנית יהודית לשבתות ולימי מועד בדרכים מקוריות.

המחקר על הגותו של שכטר שהתחיל במעגלים הקרובים אליו, התפשט עם השנים למעגלים רחבים יותר, שראו בה מקור מים חיים ומצאו בה רלוונטיות רבה. דמויות משפיעות רבות בשדה החינוך מזרמים שונים ביהדות מציינות את שכטר כמי שהמפגש איתו היה אבן דרך משמעותית בבניית עולמם האישי, הרוחני והחינוכי. למעשה, כך גם הייתה דרכי האישית לשכטר. לאורך שנות עבודתי כמורה וכמחנכת בתיכון, כמרצה במכללה ובמגוון תפקידי ניהול והכשרת מורים, נמשכתי לשאלות הזהות העמוקות שמתעוררות בתהליך הלימוד וההוראה; לבירור אותם רגעים שבהם מפגש עם ידע עשוי להפוך לאיכות פנימית מעודנת, מעצבת; תוכן שחובר להרהור פנימי, שיש בו משום נגיעה במשמעות חייו של אדם. אין כוונתי לניסיון להפוך נושא לימוד לאקטואלי ופרקטי, אלא לרובד עמוק יותר. לעיתים מתרחש במהלך הלימוד מפגש חי וקרוב של אדם עם תוכן שלמד. מפגש עבורי ללכוד רגעים נדירים כאלה בכיתה ולחזות במעמד של השתקפות בהירה, קשר רעיוני חדש שנרקם. תובנה אצורה היוצאת לאור. רגעי לימוד כאלה הם בעיניי חוויות קיומיות שמהן חצובות אבני הבניין של החינוך. בספרייתי הפרטית נאספו לאורך השנים חומרי קריאה ומקבץ ספרים מעוררי השראה עבורי, שנעים על ציר הפסיכולוגיה-פילוסופיה-פדגוגיה, וגם ביוגרפיות. תכנים אלה העניקו לי את רובד הפנימיות והעומק החינוכי והאנושי שאותם חיפשתי, ודמויות שנראו לי שבעצמותן ובהגותן החיה ידעו למתוח גבהים ועומקים, להמשיג עבורי את אותן תחושות ואינטואיציות שהזינו את דרכי בשדה החינוך, וליצוק אותן למושגים ולכלים מודעים.

אט אט תפסו את מקומם על המדף גם ספרים ומאמרים פרי עטו של שכטר. פעמים רבות שאלתי את עצמי מה הגורם לכך שפגישתי עם עוצמתו ההגותית הייתה כה מאוחרת, כה מקרית. מדוע נראה שהיא נותרה בקרן זווית, ושמעה לא נוכח ביתר שאת? מחקרים קודמים מציינים שהגותו של שכטר הקדימה את זמנה, ואני מוצאת שיש יסוד של אמת בקביעה הזו, אבל ייתכן שיש טעמים נוספים לכך. הגותו של שכטר במהותה אינה שייכת לבית מדרש מסוים. זוהי הגות הפונה אל היחיד. בכך יופייה ועוצמתה ובזאת חולשתה. שאיפתו של שכטר לחזק את הדתיות הפנימית לא השתרשה באופן מובהק בשום מגזר או זרם חינוכי מוגדר. הוא שיווה לפרקים נרחבים בהגותו היבטים אנושיים-כלליים ותלמידיו נמצאים בכל חלקי החברה הישראלית.

סיבה נוספת לכך שאף בית מדרש או זרם רעיוני אימץ את הגותו של שכטר יכולה להיות נעוצה בכך, שבצד השאיפה להגביר את הדת הפנימית באדם, הוא לא השמיע קול חד ונחרץ בנוגע למחויבות לקיום כלל המצוות וההלכה, ואף חיפש מושגים חלופיים, רכים יותר, כדי ליצור קירבה ליהדות. על אף הצהרתו בדבר אמונתו באלוהים טרנסצנדנטי, הוא לא עסק כמעט בהיבט התאולוגי. במקורות אחדים משתמעים דבריו כפשרניים בנוגע להיבטים ההלכתיים של היהדות. אף על פי שניתן למצוא סימוכין לכך שהוא ראה זאת רק כשלב מעבר בין הדתיות הפנימית לקיום מצוות הדת, נראה שבקרב מורים בזרם החינוך הדתי עוררה גישה זו הסתייגות מהגותו, וייתכן שאף הרחיקה אותו מהציבור הדתי האורתודוקסי בארץ באותה תקופה. אלא שגם בקרב הציבור החילוני שכטר לא רווה נחת. בשנות קום המדינה אמירות רוחניות ורליגיוזיות נהדפו על ידי הרוח הסוציאליסטית החילונית ששלטה בכיפה בקרב ציבור זה, ובייחוד בתנועה הקיבוצית, שאחדים מחבריה כן חשו קירבה אליו. ה"שכטריסטים" נהו אחרי שכטר בחפשם אחר המישור הגבוה, וחלק מאנשי יודפת פנו לבסוף לשיטות חוץ-יהודיות כמו זו של גורדייף, וקצתם אף התרחקו מהיהדות. מכל מקום, הגותו לא השאירה את כל תלמידיו בחיק היהדות באופן שציפה, עובדה שעליה הוא הצר.

וכך, הגותו של שכטר לא מצאה לה עוגן ממשי. שכטר היה מודע לדבר וניתב את כתיבתו בעיקר ליחידים באשר הם. הוא תיאר התייעצות שקיים עם אחד מתלמידיו בשאלה אם נכון שיעלה על הכתב את הגותו, וזה ענה לו: "בדרך זו מגיעים דברים נכונים ליחידים שהם צריכים להם והם מחיים אותם [...] רואה אתה משימה בזה שיגיעו דבריך ליחידים הזקוקים להם – אל תתירשל בכתיבה ובהדפסה"¹. ואכן שכטר עוסק בשאלות קיום האדם בהיבט המציב את הפרט במרכז:

סימן טוב הוא לחברה אם ממעטים בה להשתמש בביטויים פרוגרמטיים, כגון: דתי, חילוני, צמחוני, סוציאליסטי וכדומה, מתוך ידיעה שביטויים אלה הם בני חלוף, ושהאישי בא במקום הפרוגרמטי [...] כאמור חשוב שבמרכז יעמדו אנשים ולא פרוגרמות, שהאנשים יהיו חברה מהותית ולא חברה משקית או מפלגתית וכיו"ב.²

1 שכטר, רוח ונפש, עמ' 168-169.

2 ורדי, שני מישורים, עמ' 13-14.

שכטר אמנם רואה בקהילה גוף חיוני, אך זאת רק בתנאי שהיא מקנה ליחידים שבתוכה קיום בעל משמעות.

גורם אפשרי נוסף לכך שהגותו אינה מוכרת דייה הוא כתיבתו המסועפת, שעשויה להקשות על הקורא לזהות את הציר המארגן בה. היטיב לתאר זאת אדיר כהן שהצביע על כך, אך גם ראה את התקווה הגלומה בהגותו:

תורתו של שכטר ניתנה קטעים קטעים, פרקים פרקים, הברקות הברקות. אין לפנינו משנה סדורה וברורה, לא מיצויה של בעיה עד תומה, לא תפיסה שלמותית אחדותית ולא נסיון עקבי להיות מורה לנבוכי הדור. בכך כוחה וחולשתה כאחד של תורתו. בולטת ענוותנותו וצניעותו הגדולה. תחושה כי אנו נמצאים רק בשלב של עבודת הכנה לקראת מפנה גדול, שאין נתיב נבחר אלא ישנם שבילים קטנים שעדיין לא נתאחדו לדרך המלך.³

המחקרים שהזכרתי לעיל תרמו רבות ליצירת מפה מושגית רחבה של רעיונותיו של שכטר ולהעמקת שבילים בהגותו. בשונה מהם, בספר זה אבקש ללכדם לכדי תפיסה שלמותית אחדותית ולהוביל את הקורא בדרך המלך. החיבור ממוקד אפוא בביור ציר מרכזי מכליל, שיציע אפשרות לגשת אל מגוון כתביו ורעיונותיו של שכטר מתוך היכרות עם המגמה הכללית השזורה בהם. מאותם נתיבים ושבילים שנחשפו בה עד כה עולה ומתהווה לעינינו דרך הגותית וחינוכית, שיש לה מרכז והיגיון פנימי שניתן לאפיינם, ומערכת מושגים ורעיונות בעלי קווי מתאר של פרויקט פילוסופי מורכב ושאפתני.

מבנה הספר

ארבעת פרקי הספר הם אבני דרך בשביל ה"מהותיות". פרקים אלה דנים במושגים מרכזיים בהגות מתוך זיקתם לרעיון "האדם המהותי", שהוא לטענתי תכלית הפרויקט ההגותי של שכטר.

בפרק הראשון, **מצב האדם לנוכח המודרניות**, מתוארים אתגרי האדם בעידן המודרני לפי שכטר. במרכז עומדת תחושת הניכור והבדידות הנובעים ממאפייני התקופה, הגורמים לאדם להתרחק מעצמיותו, לאבד את האוריינטציה הנפשית

3 כהן, ספר ושמו אדם, עמ' 186.

והרוחנית שלו, ועקב כך להישאב לכוחות מסיחים שגורמים לו ולחברה כולה לאבד מפנימיותה ולהתנתק מחיבור לחיים של משמעות וייעוד. מצב זה מאיים על חוסנו הפנימי של האדם וגורם לו לברוח לאמצעים משככים המועילים לטווח קצר, אך פוגעים בחברה וביחידים שבה.

בפרק השני, **מוות רוחני וחיים משמעותיים**, מרבה שכטר להתייחס לנושא המוות בעיקר במובן המטפורי, ומציע הצעה משלו להבנת מושג מרכזי זה. כמחנך, הוא מדגיש את המוות הרוחני האורב לאדם, והגותו היא הנחיה מתמשכת לחיות ולחיוניות על ידי חיזוק הקיום הפנימי. בפרק זה ביקשתי לתאר מגמות המאפשרות את הבחירה בחיים, את המודעות לפיתוי האורב לאדם כדי להסיטו אל ההיבטים המשבריים והממיתים בחיים, ואת המאבק המתמיד בין בחירה בחיים מלאי תוכן, שיש בהם התכוונות למהותי ולאלוהי, לבין היגררות להיבטים המסכנים את קיומו הנפשי והרוחני של האדם. שכטר מעורר את מודעות האדם לקשר המפרה האפשרי שבין ממד החיים וממד המוות, כנהליך קוסמי שאין להתכחש לו ולתרומתו למעגל ההתפתחות הכולל וליכולת ההתחיות וההתחדשות המתמדת. "מי שרוצה לקבל את החיים – עליו לאבד את החיים".⁴ האדם הוא ישות מתפתחת הנמצאת במעבר מתמיד.

הפרק השלישי, **המהותיות: בין האתי לדתי**, הוא ליבת ההגות. פרק זה עוסק בשלב קיום מקורי זה, ששכטר מוסיף לתבנית שלוש מדרגות הקיום של קירקגור. שכטר מתאר את דמותו של "האדם המהותי" ומבטא אבחנות ייחודיות שמבדילות אותו מהאדם הדתי בלי לאבד את הזיקה שביניהם. הוא מבקש להעמיק שפה דתית יהודית פנימית מול הדת הממוסדת שהוא מצביע על אתגריה. לאורך הגותו נראה שהוא מעמיד את המהותיות כשפה דתית רחבה, החורגת מיחסה לדת הממוסדת ועומדת בפני עצמה כמענה אקזיסטנציאלי-דתי לא דוגמטי למשבר המודרניות, כדרך חיים שמבטאת את השאיפה לחיים פנימיים, לכינון חיים מלאי ייעוד ומשמעות בכל מצבי הקיום של האדם.

בפרק הרביעי, **חינוך למהותיות**, מתוארים ההיבטים החינוכיים בהגותו של שכטר, ומשורטט דיוקן המחנך על פי משנתו החינוכית. על פי תפיסתו של שכטר פעולת המחנך מחייבת אותו למעין התקדשות אישית. ההתקדשות לחינוך היא ביטוי עוצמתי בעל מטען רוחני. המחנך מכוון להוראה דיאלוגית הנבנית מתוך הניסיון המשותף לו ולתלמידיו, לימוד מתוך מעשה, תוך הדגשת החיפוש והבחנה המתמדת. מלבד כתיבת תוכניות לימודים ועשייה רבה בתחום ההדרכה

וההוראה, פרצה הגותו החינוכית מגבולות מוסדות החינוך והייתה בעיקרו של דבר הדרכה לדרך חיים.

לצד הכרת הגותו של שכטר ואופן שזירתה בארבעת הפרקים, חיבור זה מקנה הזדמנות לקוראות ולקוראים להאט, ולפסוע במסע קיומי, לפגוש את הרעיונות באופן חווייתי ולחקור את נקודת מבטם האישית האותנטית.

האם שכטר והגותו רלוונטיים לאדם הישראלי כיום?

בחמש השנים האחרונות פקדו את האדם בישראל שלושה משברים קשים. הראשון שבהם היה מגפת הקורונה העולמית, שהעמידה את האדם הפרטי מול איתני הטבע במצב של הכנעה, חוסר אונים וחשש מצמית. לחברה הישראלית הצטרפו עד מהרה שני משברים נוספים. בסופן של ארבע מערכות בחירות שהגיעו בקושי לכדי הכרעה, הגיעה המערכת הבחירות החמישית שאחריה הוקמה ממשלה יציבה שיזומה עם הקמתה רפורמה משפטית. הצעת הרפורמה עוררה התנגדות עזה והציתה תגובה בדמות הפגנות שהתקיימו לעיתים תכופות, אך מעל כל אלה גרמה לחוויה קשה של ניכור עז ומתמשך בקרב הציבור הישראלי.

בשבת שבה חל חג שמחת תורה תשפ"ד, ביום 7.10.2023, בחלוף חמישים שנה ויום אחד מהיום שבו פרצה מלחמת יום הכיפורים, החל המשבר השלישי. ביום זה הותקפו באכזריות מחרידה יישובי עוטף עזה וערים סמוכות בפוגרום שלא נודע כמותו מאז קום המדינה. שוב מצא עצמו האדם בישראל בתחושת חרדה גדולה, חוסר אונים ובעתה, אך הפעם מול רשע אנושי. ספר זה נחתם בעיצומה של ההתרחשות האיומה, כשרוב השבויים והחטופים עדיין מוחזקים בשבי ארגון הטרור, וחיילי צבא הגנה לישראל פועלים בזירות השונות של מלחמת "חרבות ברזל". בשעת כתיבת שורות אלו, מתעצמת התחושה שהחיים במדינת ישראל לא ישובו להיות כמו שהיו, ועולות בעוצמה לסדר היום שאלות על פני החברה בישראל, ובתוכן היחס לערכים, ליהדות, למדינת ישראל, ובייחוד על מקומו של הפרט מול כל אלה. מגוון תחושות, ביניהן חוסר אמון ופירוד, לצד תקווה ובקשה פנימית למציאת דרך בהירה, הולכות ומתעצמות. הגותו של שכטר היא קול ששם את חוסר האונים והמשבריות כנקודות מוצא. דווקא משום כך הוא מהווה קול אפשרי חשוב להובלת מפנה, שתלוי ביחידים שירצו בכך. אני מוצאת רלוונטיות רבה בהגותו של שכטר ובמשנתו החינוכית לאדם בְּיִזְמֵנו, המתמודד עם ערעור אמיתות מתמשך ומעמיק והמבקש למצוא דרך

לחיים שיש בהם פתיחות לבירור הזהות וזיקה למישור גבוה יותר. שכטר ראה במציאות המשברית הזדמנות לטרנספורמציה פנימית ולבירור ערכי מחודש, וממנה ינק את הצדקתה וחיוניותה של גישתו. הגותו כולה מבקשת להצביע על יכולתו הרוחנית של האדם להכריע ולבחור בחיים אותנטיים שמתוכם מתגלה הצוהר אל המטפיזי, בתהליך שיש בו היאחוות בחיוב שבחיים וביכולתו של האדם ליצור גשר אל העתיד. מדרגת המהותיות שהציע שכטר משוחררת מהגדרותיה היהודיות-ישראליות המוכרות, ועל כן היא יכולה לפתוח פתח חדש לעיסוק בזהות היהודית בחברה הישראלית המקוטבת והפצועה של ימינו, לאפשר ליחיד ביחידותו לחתור למשמעות ולגילוי הממד הרוחני הפנימי שבו במסע של התהוות מתמשכת.

כאקזיסטנציאליסט-דתי נגע שכטר במתח הרב, אולי גם בניגוד, שבין "אקזיסטנציאליזם" ל"דת". האקזיסטנציאליזם מעמיד את הקיום של הפרט לפני כל מהות או ערך שמחוץ לאדם. משמע, האדם הוא זה שמעצב את חייו באופן אוטונומי, והוא הקובע הבלעדי של ערכי חייו, ואילו הדת מצביעה על מהות הקודמת לאדם ולקיום. האם ניתן ליישב את הניגוד הזה? שכטר נמנה עם שורת הוגים שהראו שהצירוף אקזיסטנציאליסט-דתי איננו רק אפשרי, אלא מתקיים בהתהוות מתמשכת בתהליך התבררות מודע בקרב אנשים ערים. כמורה רוחני לתלמידיו, ובעזרת דיאלוגיות סוקרטית הלכה למעשה, עורר בהם שכטר זיקה לשאלות הקיום ולהתכוונות לחיים מהותיים. זאת, חרף הניגודיות והסתירות הפנימיות המובנות בדרך זו. שכטר סבר שהניגודיות והסתירה הן כוח מפרה ואף הכרחי להתחיות ולכינון העצמיות. היום נראה שהחברה הישראלית כמאה ובשלה יותר מעבר לפגוש את הגותו של שכטר כקול חשוב בשיח מְרַפָּא וחוצה מגזרים וזהויות, הגות החפה מתיוג חיצוני סטראוטיפי.

שדה החינוך מצוי אף הוא במצב משברי בשנים האחרונות. עיסוק משמעותי ומתמשך בתפקידים חינוכיים הוא דרך מאתגרת שמעטים בוחרים בה לאורך זמן. הגותו של שכטר מציעה הבניה מנקודת מבט קיומית ומעשית, ותופסת את השליחות החינוכית כדרך חיים מצמיחה, מעמיקת שורשים, המקרינה על המחנך ועל סביבתו. החינוך בהגותו של שכטר חורג מהשימוש השגורתי שלו והופך לתיאור חובק חיים ולשם תואר נלווה לרוב המפגשים האנושיים החיוביים, המיטיבים, שמקרבים את האדם לתכליתו. בין מילותיו של שכטר מצאתי, כי בזיקות מסוג זה יש משום חיבור למטפיזי ולמקורות הכי פנימיים שבאדם. הכשרה לחיים ולחינוך לפי שכטר כרוכה בהתקדשות מתמשכת לייעוד, שהאמונה באדם ובאלוהי שבו הם יסודות מכוונים בה. ספר זה מציב אפשרות להגביה מבט על השביל המשורטט מאבני הדרך

המוצבות לאורך הגותו של יוסף שכטר ולמצוא את הציר המכונן של הגות ייחודית זו. הגותו של שכטר פונה אל היחיד באשר הוא, בקריאה לברר את זהותו האישית, את דרך חייו ואת שאלת הרלוונטיות של יהדותו, מתוך תהייה קיומית ואותנטית. התכנים העולים ממנה והמושגים המשובצים בה מאפשרים שיח פנימי הנוגע במקומות עמוקים המצויים בקרב כל אדם המחפש משמעות לחייו ואת הממד האלוהי שבקרבו.

אני מצטרפת אפוא לקודמיי, חוקרי משנתו של שכטר, בתחושה שתם ולא נשלם, ומקווה שספר זה יעשיר את הקורא, וישמש תמריץ נוסף לאלו החשים בחיות ובחיוניות העולה ממנה להמשיך ולחקור את המרחב השותק, ששכטר ביקש לסמן את שוליו במילים.